

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

Colecție coordonată de

ANA ANTONESCU

MIRIAM YAHIL-WAX

CAPITOLUL LIPSĂ

Dragoste și dramă în România interbelică

Traducere din limba engleză

Dragoș Zetu

CORINT
BOOKS

—2020—

Respe Primilor mei cititori – poetei laureate Shlomit Cohen-Assif, lui Gilli și lui Michael Barzam, lui Ami Singer și lui Gabriel Wax, soțul meu devotat care a citit cu răbdare mai mult de o ciornă – le voi fi veșnic recunoscătoare.

Le mulțumesc lui Israel Carmel și angajaților Carmel Publishing.

Și în final, dar nu în cele din urmă, mulțumiri lui Dan Romașcanu, pentru că m-a prezentat Editurii Corint, și Luizei Penescu, directoarea acestei companii, fără de care această carte nu ar fi prins viață în limba părinților mei.

Cu excepția Bekăi Yankovici, care are 96 de ani, niciunul dintre cei intervievați pentru realizarea acestei cărți nu se mai află printre noi. Mulți dintre ei sunt comemorați în text cu numele lor adevărate.

În sfârșit, trebuie spus că această carte nu este doar o biografie. Este un roman-document care se bazează pe viața reală a familiei mele și pe vremurile cu adevărat turbulente în care aceasta a trăit și care au fost, pe nedrept, alungate în uitare.

CUPRINS

FAMILIILE	7
-----------------	---

PARTEA ÎNTÂI

1. ARHANGHELUL MIHAIL (1927–1929).....	13
2. PRIMA LUI SCRISOARE (1929)	29
3. CAPITOLUL LIPSĂ (iarna lui 1929–primăvara lui 1933).....	48
4. REVELAȚII	62
5. IDEALIȘTI ȘI REALIȘTI (1933).....	72

PARTEA A DOUA

6. POVESTEA ROSEI (1935).....	93
7. NEBUNIE NORMALĂ (1937).....	111
8. RĂZBOIUL (1939–1940)	126
9. CAIETUL (scris de Schery Weinstein în aprilie 1972, la Ierusalim)	135
10. LIMBO (1942–1944)	196

PARTEA A TREIA

11. ÎNTOARCEREA ACASĂ (1946).....	211
12. ÎN CERC (SAU TRUBADURUL NEBUN)	223
13. POVESTEA LUI MIȘU (1946)	235
14. O BOALĂ A VOINȚEI (1946).....	244
15. ULTIMA LUI SCRISOARE	256
16. TELEGRAMA.....	258

MULȚUMIRI	269
-----------------	-----

întâmplat să-mi dea viață? Nu simțeam nimic pentru străinul ăsta. De ce tot mă îndopa cu amintirile ei triste? De ce nu mă lăsa să fiu și eu un copil normal?

Și totuși sunt un adult care a trăit un moment de ușurare vinovată după moartea ei, fără să fiu în stare să mă eliberez de gândurile legate de el, căutând obsesiv rămășițe din el printre lucrurile mamei, urmărită de întrebări la care ea nu îmi mai putea răspunde. Iată-mă acum, o femeie rațională, blocată de impulsul irațional de a-l cunoaște pe acest străin pe care am refuzat să-l strig „tată”, de a scrie despre acest erou absent când tot ce am sunt câteva amintiri fragmentare ale poveștilor romantice spuse de mama.

Cine era omul care a făcut dragoste cu ea în întâia primăvară de după război, care a iubit-o cu furie în paturi pline de purici, lângă drumuri bombardate, care a simțit ce avea să i se întâmple și s-a chinuit să scoată viață din trupul său, cu orice preț, iar viața aceea sunt eu...? Ce fel de om ai fost, Moni Weinstein?

„Spune «tata», Viola, spune «tata»...!”

1.

ARHANGHELUL MIHAIL

(1927-1929)

Toamnă. Amiază. Studentul Moni Weinstein stă pe o bancă în fața Academiei Comerciale, mâncând un măr. Dimineată se îndrăgostise de o pereche de mâini albe ca fildeșul. Erau ale fetei care i-a vândut tutun. Mâna ei dreaptă ținea o carte, iar cea stângă se odihnea pe teighea. La rădăcina unghiilor ei trandafirii se zăreau niște semiluni perfecte, translucide. Citea *Mizerabilii* și fața îi era umbrită de copertina chioșcului. Când s-a aplecat să deschidă un sertar, el a putut-o vedea. Avea un ten deschis, ochi căprui, inteligenți, sprâncene arcuite, părul scurt. Era mică de înălțime, avea niște săni frumoși și fermi, și mâinile ei, o, mâinile ei... „Spune ceva despre carte, Weinstein, doar ai citit-o, deschide gura...!” Fascinat de mâinile ei minunate care împachetau tutunul pentru el, mintea lui se blocă. Vorbi singur o vreme, prostește, până ce își dădu seama că ea îi oferea un tutun fin, Camel. „Scuzați-mă, murmură el, nu-mi pot permite...!” „Este destul de uscat, așa că e la reducere”, îl minți viitoarea mea mamă pe viitorul meu tată, aruncându-i o privire fără echivoc.

Studentul Weinstein mai ia o gură de măr și, ca prin minune, îi vine un nume în cap. Jean Valjean, eroul romanului pe care îl zărise în mâinile fetei. Așezând cu grijă minunatul fruct pe bancă, Moni scoate pungața cu tutun și inspiră adânc, verificând

conținutul. Aromat și umed, deloc uscat. Și privirea ei! Afețiunea femeilor era consolarea lui, mai ales în acele vremuri rele. După ce va termina mărul, își va rula o țigară și va desena în grabă copacii golași și frunzele ruginii din jurul lor. Apoi va face o plimbare până la bibliotecă, pentru a mai arunca o privire pe *Mizerabilii* și a-și mări șansele de reușită la următoarea vizită la chioșcul cu tabac. Mâine. Poimâine. Și mâine, și poimâine... Nu. Mai bine să o lase pe domnița cu mâini frumoase să mai aștepte puțin.

Avea mult timp liber pentru că, în anul al treilea la Academia Comercială, studentul Weinstein fusese dat afară. În ciuda rezultatelor sale excelente, nu i s-a permis să primească diploma de contabil, pentru că se reinstituise *numerus clausus*¹. După spusele mamei, a fost mai mult surprins decât jignit. Iudaismul nu însemna nimic pentru el. Și totuși, trebuia să se elibereze de el, cumva, pentru a-și recupera viața. Atât el, cât și mama știau studenți care se convertiseră la creștinism pentru a obține o diplomă, însă Moni era ateu. El privea religiile ca pe niște relicve învechite ale unei lumi arhaice. O adiere de vânt mătura frunzele căzute, ridicându-le într-o spirală cărămizie care se asemena dansului dervișilor. Moni prinde o frunză. De fapt, e un fluturaș:

„Frați români, jidanii noștri ne duc de nas! Dacă Petru Șchiopul nu i-ar fi deportat pe acești paraziti în 1579, clasa de mijloc din România nu s-ar fi dezvoltat! Fără legile din secolul al XIX-lea care le interziceau acestor străini să aibă slujbe la noi, clasa noastră conducătoare autentică nu ar fi evoluat! Acum jidanii se infiltrează în universități pentru a înlocui clasa conducătoare! Plănuiesc să devină viitorii judecători, generali, miniștri! Fraților, dacă nu ne apărăm interesele noastre astăzi, mâine jidanii

¹ „Număr închis, limitat” (lat. în original), metodă prin care se limita numărul studenților care puteau studia la o universitate, în cazul de față fiind vorba despre limitarea înscrierii la universitate a studenților evrei (n. a.).

vor hotărî destinul nației noastre! Pentru a respinge acest mare pericol, alăturați-vă nouă și susțineți *numerus clausus*! Luptăm pentru înlăturarea jidanilor din mijlocul nostru, începând cu universitățile! Adunați-vă sub svastică!

Profesorul A.C. Cuza, președintele
Ligii Apărării Național Creștine”

Studentul Weinstein caută un coș de gunoi. Negăsind niciunul, vâra furios fluturașul în buzunar. În ciuda frigului aprig, sângele lui fierbe. „Străin”! „Parazit”! Eu? Sunetul muzicii îi distrage atenția. Este o melodie familiară și el începe, instinctiv, să o fredoneze. Pe stradă zărește o procesiune. Piesa centrală este o efigie colorată a Arhanghelului Mihail, o imagine mare, de ipsos, reprezentând un bărbat înalt care poartă o pelerină și mănuieste o sabie, toate pictate într-un galben țipător și un roșu aprins. Piedestalul este decorat cu flori. În avangardă mărșăluiesc studenții, conduși de un bărbat cu o privire hipnotică. Moni i-a văzut poza în ziar. Idolul este flancat, în ambele părți, de fețe bisericești, preoți cu fețe rotunde și acre, înconjurați de ucenici de-ai lor cu capetele rase care tămâiază și de fete costelive de la Orfelinatul „Sfânta Maria”, tremurând în uniformele lor albastre, țepene precum cartonul și subțiri ca hârtia. În ariergardă se află un trio care cântă la acordeon, tobe și muzicuță, pe care Moni l-a mai auzit cântând. În spatele procesiunii credincioșilor se îngrămădește o mulțime de pierde-vară care se duc oriincotro îi poartă gândul, în așteptarea unei mese de pomană sau măcar a unui pahar de băutură. Toți acești nemulțumiți sunt profund dezamăgiți de viață, în general, și de guvernul român, în special. Proasta gestionare a economiei și sărăcia degradantă îi fac să spere ca un vânt năprasnic să spulbere acest putregai al clasei politice. În acea zi de toamnă, oamenii de rând din Iași, de pe malul Bahluiului, căutau o nouă speranță sub aripile Îngerului Războinic.

Văzând idolul impenetrabil, Moni se hotărăște că e timpul pentru un ultim desen înainte de a se duce la bibliotecă. Pe drum se

va gândi la o modalitate de a ocoli *numerus clausus* pentru a-și lua diploma. Trebuie să înceapă să își câștige existența. Faptul că împrumutase o sumă de bani de la sora lui, Lina, pentru a-și plăti taxele la facultate îl apăsa. Cu caietul de desen și creionul cu mină de cărbune în mână, se concentrează asupra celor care purtau bețele de susținere ale efigiei. Îl recunoaște pe unul din ei. E prietenul lui, Dobrogeanu, căruia îi dădea meditații la matematică și care îl plătea cu ouă proaspete și legume. Tânărul țaran îl învăța pe Moni, a cărui dietă era săracă, cum să sugă conținutul unui ou crud cu ajutorul unui ac cu care găurea oul la ambele capete. Dobrogeanu îl vede pe Moni și îl salută. Camaradul din spatele lui, un tip deșirat, cu capul ascuțit, dă peste el. Strigând de durere, tânărul țaran scapă bățul din mână. Idolul își pierde echilibrul și începe să se aplece într-o parte periculos de mult. Întreaga procesiune își ține respirația. Rapid și cu mare agilitate, studentul Weinstein sare în ajutor. Apucă bățul cu o secundă înainte ca efigia să se prăbușească și îl ridică pe puternicul Mihail. Prin mulțime trece o undă de gratitudine, ajungând până la conducătorul cu privire hipnotică, iar acesta îi mulțumește salvatorului dând din cap aprobator. Moni răspunde, la rândul său. Dobrogeanu, cu fața schimonosită de durere, preia din nou sarcina de a căra bățul de susținere. Idolul pare să-i facă apoi cu ochiul. Cu ochiul lui pictat.

Studentii care iau parte la procesiune presupun cu toții că Moni este unul de-al lor. Se duc la el, îl bat pe umăr, îi strâng mâna, îl înjură pe agresor și îl invită pe salvatorul Arhanghelului să li se alătore și să ciocnească un pahar cu conducătorul lor, căpitanul Codreanu. Astăzi sărbătoresc înființarea unei noi mișcări politice care va repara toate stricăciunile făcute de vechii politicieni corupți. Moni este intrigat, deși numele Codreanu nu înseamnă nimic pentru el. Probabil că intențiile acestui tip sunt diferite de ale antisemitului Cuza, ai cărui fluturași zburau pe deasupra procesiunii. Moni refuză, politicos, invitația și apucă mărul.

În absența lui, o muscă verzuie s-a așezat pe măr. Musafirul nepoftit se înfruptă, fluturându-și insolent aripile. Mărul, natură moartă, rămâne indiferent. Moni nu poate mușca din fructul pe

care invadatorul îl apără cu mult curaj, ca și cum ar fi fost proprietarul lui de drept. Într-un final, gășind o bucată goală, studentul ia o gură mare și piratul își pierde echilibrul. Alungată, însă nu pe deplin înfrântă, musca se îndepărtează cu un bâzâit care pare să spună: „Moarte jidanilor! Trăiască România!” Cu siguranță că era o discipolă de-a lui A.C. Cuza!

Procesiunea a trecut. Pe măsură ce Moni se apropie de bibliotecă, în mintea lui conținutul fluturașului este înlocuit cu fragmente din *Mizerabilii*: un băiat curajos care este ucis în timpul unei revolte populare, un polițist hain, un preot omenos. „Parazit”. „Jidan”. Cuvintele ofensatoare ale lui Cuza nu-i dau pace. Erau menite să-l descrie pe el, tânărul educat, luminat, muncitor, care îl citește pe Berdiaev, recită din Shakespeare, cântă Schubert. Mesajul îl etichetează drept un străin care trebuie să fie alungat din propria țară. Pe el, care nu se simțise niciodată evreu! Pe el, care nu ezitase nicio secundă să-l salveze pe idolul lor prostesc! Moni scoate manifestul din buzunar, îl rupe în bucăți și lasă resturile în bătaia vântului.

După spusele mamei, Moni al ei trăia într-o cameră de dimensiunile unei cabine de probă, la etajul doi al unei case părgănite. La primul etaj era atelierul unui tâmplar. Vaporii cleiului pe care acesta îl fabrica în fiecare zi îi afectau plămâni lui Moni. Toată averea studentului din Botoșani era un costum decent, cadou de la mama lui, și un vechi ceas de mână pe care îl avea de la tatăl său. Pentru a fi admis la Academia Comercială, a trebuit să aibă note mult mai mari decât frații lui români. După ce i-a ieșit și această „uneltire”, a fost declarat admis, împreună cu alți unsprezece studenți evrei care își spuneau „Cei Doisprezece Apostoli”.

„Așa e, Lina?” Sora cea mare a lui Moni era la noi în vizită și mama a invitat-o să ia parte la conversație. După ce imigraseră în Israel, Lina și soțul ei, Alter, au fost trimiși într-o tabără provizorie îngrozitoare din Bat Yam. Nu-i plăcea deloc acolo și își găsea deseori liniștea lângă noi, în Ierusalimul „civilizat”. Îmi spunea

că în România ea și Alter o duceau bine, fiind destul de înstăriți pentru a-i putea împrumuta lui Moni banii cu care să își plătească taxele de școlarizare de la universitate. Însă, pentru a putea avea bani și pentru cazare și mâncare, el trebuia să dea lecții în particular și să muncească în schimbul de noapte la o filatură. Nu reușea să doarmă decât trei sau patru ore în fiecare noapte, așa că suferea de oboseală cronică. Totuși, fratele ei cel inteligent devenise un student nemaipomenit și câștigase o bursă care, în momentul în care se dusesese să o încaseze, îi fusese refuzată. „Îmi pare rău, domnule Weinstein, bursele sunt numai pentru români, nu și pentru străini!” Furioasă, Lina îl imită pe decan și politețea lui falsă. „Străin? Moni? Era un cetățean *bona fide*¹! Faptul că familia noastră avea cetățenie nu a fost niciodată pus la îndoială, dragă Viola, niciodată! Toată familia Weinstein era născută în România încă dinainte ca țara să se cheme «România»! Bunicul nostru patern, Savian, a fost voluntar în Războiul de Independență! Tatăl nostru, Leon, a luptat în cavaleria română în timpul Primului Război Mondial! Moni nu era străin!”

Savian Weinstein, bunicul lui Moni, fusese cel care îl crescuse, de fapt, pe Moni, adaugă mama, preluând controlul conversației. Era un bărbat vădov și un tată minunat, mai întâi, pentru fiul său, Leon, apoi, după moartea prematură a lui Leon – tatăl lui Moni plecase la război pe când băiatul avea cinci ani și a murit la scurt timp după ce se întorsese acasă – Savian a devenit singura figură paternă din viața nepotului său. Orfanul în vârstă de șapte ani se atașă imediat de bunicul său, arendaș, om de nădejde, autodidact, care vorbea mai multe limbi europene. Savian a fost cel care l-a învățat pe Moni să cânte la vioară pentru că „Muzica este vitală pentru suflet, la fel cum mâncarea este vitală pentru trup”. L-a învățat și să călărească să-i viziteze pe țărani, să muncească mereu cot la cot cu ei și să învețe să-i respecte. „Poporul reprezintă adevărul, chiar dacă mai face și greșeli”, era maxima lui pe care mama o cita cu mândrie.

Mătușa Lina a întrerupt-o, ceea ce nu mai făcuse niciodată, pentru că o venera pe văduva fratelui său. Frumoasă și sclipitoare, cu un zâmbet cald și privire veselă, Lina era opusul mamei mele, care era modestă, austeră, serioasă. Adorația lor mutuală pentru Moni constituia legătura dintre ele, iar eu, când eram micuță, eram mereu bucurioasă când puteam trage cu urechea la conversațiile lor șoptite din noapte. Auzeam deseori cum se puneau de acord asupra versiunii unui eveniment sau a altuia pe care să o spună „copilei”, asigurându-se să nu aud niciodată ceva dăunător, care să umbrească portretul perfect al adoratului frate-soț-tată. Însă, de acea dată, Lina a îndrăznit să fie de altă părere.

— Țăranii erau murdari, leneși și antisemiți, a spus ea cu îndârjire. Bunicul Savian s-a înșelat în privința lor și dragul de Moni era un naiv care voia să le îmbunătățească viața.

Am vrut să întreb ce este un antisemit, însă mama i-a aruncat o privire atât de tăioasă Linei, încât nu am îndrăznit să deschid gura. A replicat pe un ton rece:

— E normal pentru un tânăr scrupulos să se revolte împotriva sărăciei și *nu e deloc „naiv”* să crezi că un țăran român poate fi educat pentru a deveni productiv și a aspira la progres! Moni era un *idealist*, adică opusul unui *materialist*, a spus ea pe un ton arrogant, după care a servit-o pe Lina cu încă o linguriță de dulceată și a plecat în bucătărie.

— Ai înțeles ceva din cuvintele acestea dificile? mi-a șoptit Lina deloc intimidată, făcându-mă complicea ei. Nici eu, răsese ea.

Apoi, arătând spre covorașul de pe perete, recunosc, pe jumătate spășită, că țăranii murdari și leneși erau buni la țesut covoare, o artă pe care a învățat-o și Moni atunci când îi vizita călare împreună cu bunicul. Ea știa și o poveste interesantă despre iapa a cărei imagine frățiorul ei o țesuse pe acel covor drăguț:

— Numele ei era Gala și ne-a salvat viața atunci când bunicul ne-a ascuns din calea țăranilor care se răsculaseră. Ne-a trimis pe noi, copiii, în pivnița colibei din pădure în care obișnuia să cânte la vioară. Pe Moni, care era bebeluș, l-a pus într-un coș, legându-l cu ajutorul unei sfori și al unui scripete de Gala. În acea noapte,

¹ „De bună-credință” (lat. în original) (n. tr.).

bunicul a zărit torțele în pădure și s-a înarmat pentru a ne apăra, însă Gala a început să urle și să necheze cumplit. Scotea niște sunete atât de înspăimântătoare și de... ne-cabaline, încât mulțimea se sperie. Răsculații crezură că era un urs! Ha-ha! Într-adevăr, Violeta, poporul reprezintă adevărul, adevărul laș și criminal... Scumpii țărani ai lui Savian înnebuniseră, continuă Lina.

De fapt, revolta din acea noapte era începutul Marii Răscoale a țăranilor. Fără să-și dea seama de amenințarea care se apropia, a doua zi, bunicul lor îi aduse acasă într-o căruță trasă de iapa cea vitează. Mama lor, Toni, i-a spus că fiul lui, Leon, nu avusese grijă să aducă el copiii pentru că era beat. Se întorsese acasă numai datorită ajutorului primit din partea tovarășilor săi de pahar care îl susiseră pe calul său, Mars, care și-a adus stăpânul acasă în siguranță, luând-o pe o uliță lăturalnică și folosindu-se de auzul său fin pentru a evita mulțimea. Mătușa Lina nu mi-a spus de ce bea tatăl său și nici dacă a murit din cauza băuturii. Eram prea mică pentru a ști asemenea lucruri. Acum cred că bunicul meu Leon s-a întors de pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial cu inima rănită. A fost, probabil, unul dintre nenumărații călăreți care au luptat în război și au rămas traumatizați la vederea camarazilor care cădeau secerăți în timp ce el, datorită lui Mars, a scăpat din măcel, așa cum spunea legenda transmisă în familia noastră. După moartea lui, Moni l-a primit în grijă pe Mars și bunicul Savian l-a învățat să călărească pe spatele armăsarului, însă loialul animal tânjea după stăpânul său și a murit la scurtă vreme. Moartea lui Mars l-a făcut pe Moni să se atașeze și mai mult de bunicul său, „ai cărui țărani și-au arătat, într-un final, adevărata față”.

În timpul răscoalei, țăranii lui Savian au devastat moșia pe care o administra acesta, însă i-au cruțat viața. Era un șef onest, care investise o parte din venitul obținut de pe urma moșiei în îmbunătățirea condițiilor lor de viață. Nu așa stăteau lucrurile și pe celălalte moșii. Țăranii exploatați nu știau că proprietarii absenți ai moșiilor hotărâu cum se împărțeau câștigurile, nu arendașii, așa că i-au atacat pe cei din urmă, mai ales pe cei evrei, pentru că locul care a inflammat spiritele și a stârnit răscoala era o moșie

administrată prost de un evreu fără scrupule. Când răscoala a fost înăbușită, autoritățile i-au înlăturat pe toți arendașii evrei, la grămadă, și i-au deportat pe cei care nu aveau cetățenie. Lui Savian, care avea cetățenie română, i s-a permis să rămână în România și să trăiască în continuare pe aceeași moșie. Acest aranjament a fost rezultatul intervențiilor proprietarului, care locuia la București. El se aștepta ca Savian să îi arate recunoștința sa, făcându-și meseria aproape pe gratis. Cu inima îndurerată, bunicul a fost de acord și nu a cerut altceva decât să o păstreze pe Gala. Acest privilegiu l-a costat ultimele sale economii. Fără să verse vreo lacrimă, după vorbele Linei, i-a venit ideea unei a doua slujbe. Aduna pielea și tendoanele animalelor sacrificate în abatoarele din zonă. Din grajduri aduna păr de cal și, în coliba din pădure unde cânta la vioară, el curăța materia primă și făcea accesorii pentru instrumente muzicale, arcușuri pentru vioară și tobe de piele. Moni, care îl însoțea pe Savian în călătoriile sale la oraș pe care le făcea pentru a-și vinde produsele, vorbea mereu cu mândrie de bunicul lui care știa să transforme gunoierul în muzică.

Când Moni a venit din nou la chioșcul de tutun, mama, care își dorise mult ca el să se întoarcă, s-a îmbujorat până în marginea decolteului. Servea un client, așa că Moni trebui să aștepte, și citatul din *Mizerabilii* pe care îl învățase pe de rost se evaporă. După ce clientul plecă, nu înainte de a spune „Sărut mâna, domnișoară Ringler!”, pețitorul își reveni, repede, în simțiri. Îi mulțumi domnișoarei pentru că data trecută îi vânduse tutunul cel fin la jumătate de preț și o întrebă dacă ar binevoi să îl însoțească la o cafea și o prăjitură. Schery, mama mea, replică: „Numele meu e Schery și domnișoara nu vă poate însoți”. Era ziua vizitei săptămânale la bunicul ei. „Domnul o poate însoți, dacă dorește”, adăugă ea, după ce văzu cât de dezamăgit era el. „Apropo, care e numele domnului?” Moni, de abia reținându-și bucuria, o ajută să coboare prelată chioșcului. Nu a recunoscut că, dacă i-ar fi acceptat invitația, ar fi trebuit să trăiască o săptămână întregă cu o singură masă pe zi.

Villy „rusul”, bunicul iubit al mamei, s-a bucurat să o vadă pe nepoata sa preferată în compania unui bărbat. În timp ce invitatul cerceta rafturile pline cu cărți sfinte, Villy încercă să își dea seama ce era cu el. „Sunt toate în ebraică”, îi explică, mângâindu-și barba albă. Moni încuviință din cap și întrebă dacă Arhanghelul Mihail era menționat în vreuna din ele. „Firește, răspunse Villy, e unul dintre cei mai importanți îngeri ai iudaismului, cunoscut ca apărător al israeliților. În perioada medievală, creștinii l-au adoptat și l-au numit «Îngerul Războinic». În teologia lor, Mihail se luptă cu Satana, luând diferite înfățișări, uneori de leu, iar alteori de războinic care flutură în mână o sabie. (Îngeri evreilor nu sunt ființe fizice.) Cartea lui Daniel se încheie cu aceste cuvinte ale lui Dumnezeu către Daniel: «Ține ascunse aceste cuvinte și pecetluiește cartea până la sfârșitul vremii». Nu este o profecie apocaliptică, cum cred creștinii. Este o recunoaștere onestă din partea lui Dumnezeu cum că viitorul este necunoscut. De ce întreabă tânărul domn?”

Moni, impresionat de cunoștințele lui Villy, i-a spus despre procesiune, despre felul cum salvase idolul și despre faptul că unul dintre ei, Codreanu, cel cu privirea hipnotică, îi mulțumise. Fața străbunicului s-a întunecat. Știa exact cine era Corneliu Zelea Codreanu: „Omul acesta e o rușine”, mormăi el. „Cariera lui politică începuse cu cinci ani în urmă, odată cu înființarea unei uniuni a studenților la Iași, organizație foarte periculoasă, desființată de autorități după ce «Căpitanul» a fost acuzat de crimă. În ziua eliberării din închisoare, l-a împușcat mortal pe informatorul care se făcuse responsabil pentru arestarea sa și a reorganizat gruparea sub o altă denumire. Apoi, la procesul unui apropiat de-al său, l-a împușcat pe șeful poliției din Iași chiar în tribunal! Nimeni nu înțelege de ce a fost achitat a doua oară. Iar acum îndrăznește să înființeze o nouă organizație și îl pune pe îngerul nostru protector pe steaguri...” Villy oftează și se întoarce spre nepoata sa.

Ea nu prea îl asculta, atât de impresionată era de tânărul ei. Din clipa în care îl văzuse pe Moni pentru prima dată, Schery sperase că acesta se va întoarce și, atunci când asta s-a întâmplat, iar el i-a acceptat invitația, aproape că i-a sărit inima din piept. Moni

îl asculta pe Villy, însă de abia își dezvoltă conștiința politică și era foarte preocupată să facă o impresie bună. Villy „rusul”, un mediator respectat în comunitatea evreilor, putea vedea în inima oricui. Privi înăuntrul tânărului ateu de care nepoata sa se îndrăgostise și văzu că era un om curat.

Vizita la bunicul Villy a avut loc în septembrie 1927, două zile după procesiunea care sărbătorea înființarea Mișcării Legionare (Legiunea Arhanghelului Mihail) și a ramurii sale armate, Garda de Fier, versiunea românească a SS-ului.

Exmatricularea lui Moni nu fu de lungă durată. În ciuda presiunii exercitate de profesorul A.C. Cuza și de liga lui antisemită care dorea alungarea evreilor, autoritățile locale și-au dat seama că subvenționau educația unor țărani fără niciun ban. Era mai bine ca studenții să plătească taxe, orice religie ar fi avut ei. Lăcomia învinse bigotismul. Moni și Apostolii fură reprimiți la Academie ca studenți „particulari” și își luară diplomele mult dorite. Cuza cel lipsit de onoare încercă să smulgă o victorie, fie ea și minoră, din ghearele înfrângerii: „Din cauza evreilor bogăți, a proclamat el, studenții noștri săraci sunt discriminați”.

Schery îi dăruie lui Moni o mapă din piele adevărată în care să-și pună diploma muncită. Avea un respect enorm pentru oamnenii educați și îl admira pentru că se luptase pentru șansa lui. Mama voia să fie scriitoare. A crezut că motivul pentru care nu devenise scriitoare se datora faptului că nu mersese la facultate. De fapt, nici măcar nu terminase liceul. Când o întrebam de ce, răspunsul era, în mod invariabil: „Copiii nu trebuie să știe tot ce se întâmplă în familie”.

De abia după ce a murit, sora ei cea mică, Rosa, mi-a dezvăluit motivul. Mama lor, bunica mea maternă, Hanna-Sarah Ringler, îl bătea la cap pe bunicul Pinku pentru că „arunca banii pe geam” pentru educația fiicelor sale. Certurile lor erau teribile. Când mama mea nu a mai putut suporta umilințele prin care trecea tatăl ei, a renunțat la liceu. Drept răsplată pentru acest sacrificiu, ea a cerut ca sora ei mijlocie, Simona, să fie lăsată să termine